

TIL BILIMI HÁM ÁDEBIYATTANÍW

Til bilimi

QARAQALPAQ TILINDEGI REŇ KOMPONENTLI FRAZELOGIZMLERDİŇ LINGVOKULTUROLOGIYALÍQ ÓZGESHELİKLERİ

G.Begniyazova – *tayanış doktorant*

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so‘zlar: frazeologiya, rang, lingvomadaniy, lingvokulturologiya, til, madaniyat, xalq.

Ключевые слова: фразеология, цвет, лингвокультурный, лингвокультурология, язык, культура, народ.

Key words: phraseology, color, linguo-cultural, cultural lingustis, language, culture, nation.

Kirisiw. Hár bir millet hám xalıqtıń ózine tán bolǵan milliy úrp-ádetleri hám dástúrleri bar. Milliy dástúrlerimizdi ózinde sáwlelendirgen tiykarǵı qurallar mádeniyat, til hám ádebiyatqa baylanıslı boladı. Bizin biliw procesimiz esitiw hám oqıw arqalı ámelge asadı. Bulardıń bárshe, álbette, til arqalı ámelge asadı. Tilimiz bolǵanlıǵı sebepli biz milliy úrp-ádetlerimizdi ańlap, túsiniwmiz hám umıtilmaslıǵı ushın negiz boladı.

Tiykarǵı bólim. Búgingi kúnde insanlar, xalıqlar, mámleketler ortasındaǵı hár tárepleme baylanıslar tiykarınan: ekonomikalıq-siyasiy, mádeniy hám de ilimiy baylanıslar, til bilimi tarawında tillerdiń óz ara múnásibeti hám til mádeniyatı, tildiń milliy ózine tán kórinisi usaǵan bir qatar mádeniyattanıw ortasındaǵı ayrıqsha baǵdarı hám predmetine iye bolǵan jańa taraw – lingvokulturologiyanıń júzege keliwine sebep bolmaqta. Lingvokulturologiyanıń predmeti óz ara baylanısta bolǵan til hám mádeniyat esaplanadı. Lingvokulturologiya mádeniyattanıw hám til bilimi kesiliske jerinde payda bolǵan til iliminiń jańa tarawı. Lingvokulturologiya mádeniyat hám tildiń óz ara baylanısın, óz ara tásirin, tilde óz kórinisin tapqan xalıq mádeniyatınıń kórinislerin izertleydi. Hár bir frazeologiyalıq birlikler ózine tán bolǵan belgilerge iye bolıw menen birge, mádeniyat penen de tikkeley baylanıslı boladı.

Lingvokulturologiya tildi mádeniyat fenomenini sıpatında úyreniwshi pán bolıp, óz ara baylanıslılıqta bolǵan til hám mádeniyat onıń predmetin payda etedi. N.Alefirenko lingvokulturologiyanı tómendegishe sıpatlaydı:

-lingvokulturologiya til bilimi hám mádeniyattanıw menen tikkeley baylanıslı bolıp, sintezlewshi xızmetin atqaradı;

-lingvokulturologiyanıń baslı itibarı tilde sáwlelengen mádeniy dálillerge qaratıladı;

-lingvokulturologiya til bilimi pánlerine kiredi, sonıń ushın onıń izertlew nátiyjelerinen ana tili hám shet tillerin oqıtıw barısında ámeliy jaqtan paydalanıw múmkin;

-lingvokulturologiya izertlewleriniń tiykarǵı baǵdarları:

a) tillik shaxs

b) til mádeniy qadriyatlarınıń semiotikalıq kórinisleri esaplanadı [1].

Hámmemizge belgili, tildiń frazeologiyalıq birliǵı xalıq mádeniyatı hám úrp-ádetleriniń qunlı maǵlıwmatlar bazası esaplanadı.

Qaraqalpaq tili sózlik qatlamı frazeologiyalıq birliklerge júdá bay bolıp, hár biri ayrıqsha máni bildiredi. Hár qanday mádeniy belgiler birinshi gezekte tilde sáwlelenedi. Ásirese, lingvomádeniy belgiler frazeologiyalıq birliklerde basqa hádiyselerge qaraǵanda kúshlirek boladı. Sebebi turaqlı sóz dizbeklerinde tásir etiw hám tiykarınan xalıq turmıs tárizi menen baylanıslı bolıp, birgelikte ómir keshiredi. Bir sóz benen aytqanda frazeologiyalıq birlik hár

bir xalıqtıń lingvomádeniy belgisiniń tiykarın dúzedi desek boladı.

Frazeologiyalıq birlikler hár bir xalıqtıń oy órisi, olardıń qay dárejede bilimni ekenligi menen de baylanıslı. Qálegen bir xalıqtıń frazeologiyalıq birliklerin úyrengende sol xalıqtıń tariyxı, mádeniyatı, milliy dástúrleri hám úrp-ádetlerin de ózlestiredi.

Qaraqalpaq xalqına tán bolǵan reń menen baylanıslı frazeologiyalıq birliklerdiń lingvomádeniy ózgeshelikleri, dizbekleriniń qanday máni ańlatıwınan baslap, qaraqalpaq xalqınıń milliyliǵın de kórsetedi. Kórkem shıǵarmalarda reń menen baylanıslı turaqlı sóz dizbeklerin kóp ushıratamız. Reńler arqalı qaharmannıń ruwxıy halatın hám xalıqtıń mádeniyatı, milliylik kórsetkishi ayqın kórinip turadı.

Reń bildiriwshi birliklerdiń simvolıq belgilerge baylanıslı túsiniwleri túrli xalıqlarda bir-birinen pariqladı. A.S.Virodovannıń aytıwınsha, rus tilinde aq reń páklik, muqaddes, ayıpsızlıq, sonday-aq, qurbanlıq, insannıń arǵı dúnyaǵa atlanıwı simvolıq belgi sıpatında beriledi. Qara reń ólim, shaytanlıq hárketlerdiń baslanıwı, áwmetsizlik, táshwish belgisi; qızıl reń qan, urıs, aktivlik, hákimiyat simvolı; jasıl reń báhár, jańalanıw, jaslıq, kúsh-quwat, úmit simvolı sıpatında súwretlenedi, lekin bul reń teri menen baylanıslı túsiniwlerde kesellik, hásiret mánilerin bildirgen. Ashıq kók reń jeńillik, kóterińkilik; toq kók reń bolsa jer astı dúnyası, shaytannıń kolorativ belgisi; sarı reń quyash, altın hám de kesellik, hátte ólim simvolı retinde túsiniledi. Sarı hám jasıl reńi eskilik tımsalı esaplanadı [2].

Reń arqalı bildirilgen frazemalarda kúshli emocionallıq boladı. Sebebi reń arqalı sol xalıqtıń úrp-ádetleri menen birge mádeniyatın da kóriw múmkin. Frazeologiyalıq birliklerdi qanday mánide qollanıw, milliy úrp-ádetlerimiz, turmıs tárizi hám túrli insanlardıń xarakterin ashıp beriwge járdem beredi. Sonıń ushın frazeologiyalıq birliklerde ulıwma milliylik, xalıqlıq áhmiyetke iye bolıw kóbirek kózge taslanadı.

Qaraqalpaq tilindegi shıǵarmalarda jumsalǵan ayırım frazeologiyalıq birliklerdiń lingvomádeniy ózgesheliklerine toqtap ótemiz. Reń menen baylanıslı frazeologiyalıq birlikler qaharmanlardıń ishki dúnyasın ashıp beriwge járdem beredi.

– Yaq, meniń baxtıw urlanǵan, sen meniń keynimnen kele almaǵan sol bir *qaralı kúni*... (Alp Sultan)

Bul jerde *qaralı kún* frazeologiyalıq birlik turmıstıń azap-aqiretli dáwiri mánisin bildiredi. Qaraqalpaq tilinde «ayıpker, gúnalı» mánilerin *júzi qara* frazeologizmi menen beriledi. Máselen: Seniń hár bir atqan adımıń gúná, qalay tiklenip qaraysań adamlardıń júzine, meniń perzentlerim sennen jeyirkenetuǵın bolǵan, olar meniń qáteligimdi keshire almay atır, qanshama janımdı otqa jaqsam da perzentlerimniń aldında *júzi qaraman*, ákesi de orınlı rawishte maǵan gúman menen qaraydı, pútkil ómir boyı

onıń aldında aqlana almasam kerek. (Alp Sultan)

Dizaynerler insannıń basına túsken awır kúnlerde qara reńdegi kiyimlerde kiyiwdi másláhát beredi. Qaraqalpaq mádeniyatında aza, matamlarda usı reńdegi yaqı qaraǵa jaqın kiyimlerde paydalanǵan. Bunday máreсімlerde kózge taslanbaytuǵın qara, kók reńdegi kiyimlerde kiyiw ádetke aylanǵan. Bul menen qaytı bolǵan shaxs hám onıń jaqınlarına bolǵan húrmet sanalǵan. Máselen, Meyli, tutılsam tutılayın, usınday biymánilikten tutılǵan jaqsı shıǵar, süygen hayalımıńnıń minaw *qara jamılıp* otırǵanı, balasınıń ata diydarına toymastan qaytı bolǵanı, oǵan endi ne qaldı. (S.Bahadırova)

Qaraqalpaq tilinde «ápiwayı, oqımaǵan, sawatsız» mánilerin *qara taban* frazeologizmi menen beredi: «Tawdı tastı jel buzır, adamzattı sóz buzır» degen gáp ıras ǵoy, bul «aql-násiyat»lardan keyin ol endi qatar-qurbılarının kóre erterek turmısqa shıǵıp, qara taban jumısshı menen qoslas bolıp tütün tütetip otırǵanına narazı bola basladı. (Alp Sultan)

Awır kúsh jumıswdı talap etetuǵın, bas penen emes, qol kúshi menen islenetuǵın jumıslarǵa baylanıslı *qara jumı, qara miynet* frazeologizmleri jumısaladı: Ómiri boyı *qara miynet* penen kún keshirgen, ol endi pensiya pulın alıp, kempiri menen awılдаǵı aǵayın-tuwǵan, jek-jatqa qıdırıp, qalǵan ómirinde jumı bastı kúnlerin umıtıp, toy-sadaqa, merelerden qalmaq kún keshiriwdi árman etti. (Alp Sultan) Molla ayamay jumıswdı, *qara jumıstıń* bári usınıki, mollanıń ólimnen, sadaqadan túsken mallarının barlıǵına qaraytuǵın sol, sol úydiń otını, suwı hátte diyirmangá shekem tartadı, eginin egedi. (S.Bahadırova)

«Gúnalı qılıw, ayıplı qılıw» mánilerin qaraqalpaq tilinde *qara jaǵıw* frazeologizmi bildirip keledi: Siziń hámmege bolǵan haq peyilińizge, álemge tınıshlıq ornatiw jolındaǵı xızmetińizge *qara jaǵıp*, bizlerdi inandırmayshı boldı. (G.Esemuratova)

Xalıq mádeniyatının tilde sáwleleniwı, til mentaliteti, milliyliǵı, til ruwxıyatı menen baylanıslı bolıp, sóylesiw barısında milliy-mádeniy qaǵıydalardı úyrenedi hám de millet mádeniyatının tilde sáwlelengen ózine tán milliy til ózgesheliklerin anıqlaw, izertlew menen shuǵıllanadı. Qaraqalpaq tilinde de millet mádeniyatı til birlikleri hám frazeologizmlerinde óz kórinisin tabadı.

Kóziniń aǵı menen qarası turaqlı sóz dizbeginiń mánisi jalǵız, qádir-qımbatı joqarı degen mánisti ańlatadı: Tar joldan tarıǵıp ótip *kóziniń aǵı menen qarası* apasınıń bul isten sırtta qalatıwın denesine ayazday batıp ekilenedi. (G.Esemuratova) Aq reń ómirimizde eń kóp qollanıwshı reńlerden biri. Bul jerde aq, qara sózi qatar jumısalıp jaqsı

mánis bildip kelgen. Biz bilemiz, aq reń jaqsı máni bildirse, qara reń jaman máni ańlatadı. Lekin, joqarıda berilgen qatarda qanday máni bildirip kelgenligin ańlap jetiwimiz kerek.

Qaraqalpaq tilinde «aq» reń jaqsılıq belgisi esaplanıp, bunı qaraqalpaq tilindegi «kewli aq», «aq jol tilew» usaǵan frazeologiyalıq sóz dizbeklerin kóriwimiz múmkin. Usı sebepten alıp qaraǵanımda, «hámme nárseniń jaqsı tárepini kóriw» usaǵan mániler júzege kelgen.

– Yaq, olar endi úlkeydi, *aqtı-qaranı* biletuǵın boldı, bunnan buyaǵında men bul joldan júre almayman, kúyewim qamaqtan keldi, qalǵan jaǵında hadal jasasam deymen, burın islegen gúnalarımınń ózi jeter, ómir boyı onnan aqlana almasam kerek... (Alp Sultan) Bul mısaldıǵı *aqtı-qaranı biliw* frazeologizmindegi aq reń jaqsı is-háreketler, qara ómirdegi, turmıstaǵı, qorshaǵan ortadaǵı jaman islerdi sıpatlap keledi. Bul frazeologizm eseydi, úlkeydi degen mánilerdi ańlatıp, hámme nárseniń parqın ayırıp biletuǵın adamǵa baylanıslı da ayıladı. *Aqtı-qaranı biliw, aq-qaranı tanıw* frazeologizmleri óz ara sinonim.

Juwmaq. Reń komponentli frazeologiyalıq birlikler óz gezeginde, insan ruwxıyatı hám sezim-tuyǵılardıń bildiriwde ayırıqsha áhmiyetke iye. Frazeologiyalıq dizbeklerdiń emociıallıǵı insannıń hár túrli ishki keshirmeleri menen baylanıslı. Xalqımız arasında páklik, amanlıq, tatıwlıq hám tınıshlıq usaǵan hádiyselerdi aq reń arqalı sıpatlaydı. Milliy mádeniyatımızdıń eń jaqsı táreplerin kórsetip turatuǵın frazemalarda bolsa aq reń menen kelgen frazeologizmler júdá kópshilikti quraydı. Tilmizde *aq jol bersin, aq pátiya beriw, aq kewil, aq-qaranı tanıw* usaǵan frazeologizmler bar. Sonı da ayıp ótiw kerek, xalqımızda aq reń menen kelgen frazeologizmler tek ǵana jaqsı máni bildirip qoymastan, jaman máni de bildirip keledi. Bunı hár bir xalıqtıń mádeniyatınan kelip shıqqan halda anıqlaw múmkin.

Qara reń jaman xarakterge iye. Ol jamanlıq, jawızlıq, qarańǵılıq usaǵan mánilerde keledi. Xalqımızda qara reń menen baylanıslı frazeologizmler bar bolıp túrli mánilerdi bildirip keledi. Máselen, qara niyet, qara kún.

Usı frazeologizmler aytqanımday kóp jaǵdaylarda teris máni bildirip keledi. Qaraqalpaq tilinde de házirgi kúnde teris mánilerdi ańlatatuǵın qara reńli frazeologizmler arqalı milliyligimizdiń ayırım kórinislerin ashıp beriwde jumısaladı. İnsan basına túsetuǵın sınavlı kúnler hám qıyınshılıqlardı kórsetip beriwde biz qara reń menen baylanıslı frazeologizmlerden paydalanamız.

Bir sóz benen aytatuǵın bolsaq, reńlerde de milliy-mádeniyatımız hám dástúrlerimiz sáwleleniwı múmkin.

Ádebiyatlar

1. Алефиренко Н.Ф. Лингвокультурология. Ценностно смысловое пространство языка. Учебное пособие. – М: «Флинта», «Наука». 2010. –С. 21.
2. Выродова А.С. Лингвокультурологическое пространство колоративов в русском поэтическом дискурсе первой половины XX века: на материале поэтических текстов С.А.Есенина и Н.М.Рубцова. К.Д. – Белгород: 2008.
3. Mamatov A.E. Hozirgi zamon o‘zbek adabiy tilida leksik va frazeologik norma muammolari. – T.: 1991.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учеб. Разрешение. – М.: «Академия», 2001.
5. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yollarini izlab... // O‘zbek tili va adabiyoti. – Toshkent: 2012.
6. Rahmatullaev Sh. O‘zbek frazeologiyasining baʼzi masalalari. –Toshkent: «O‘qituvchi», 1969.
7. Rahmatullaev Sh. O‘zbek tilining frazeologik lug‘ati. –Toshkent: «O‘qituvchi», 1992.

REZYUME. Ushbu maqola rang komponentli frazeologik birliklarning milliy-madaniy xususiyatlari va qaraqalpoq tilshinosligida leksik birlik bo‘lgan rang komponentli frazeologizmlarning o‘rganilishi, ularning leksiksemantik tuzilishi, tilning lug‘at boyligini ko‘rsatuvchi muhim xususiyatlardan biri ekanligi haqida so‘z bo‘ladi. Shuningdek, frazeologiya tilshunoslikning bir qator bo‘limlari bilan, jumladan, leksikologiya, stilistika, semantika, etimologiya morfologiya, grammatika bilan bevosita bog‘liqligi to‘g‘risida yoritiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье речь пойдет о фразеологизмах с цветовым компонентом. Скажем, что изучение фразеологии цветowych компонентов, являющейся лексической единицей в каракалпакском языкознании, и их лексико-семантической структуры является одной из важных особенностей, показывающих богатство словарного запаса языка. Также будет освещена непосредственная связь фразеологии с рядом разделов языкознания, в том числе с лексикологией, стилистикой, семантикой, этимологией, морфологией, грамматикой.

SUMMARY. This article is about phraseological units with a color component. It will be said that the study of color component phraseology, which is a lexical unit in Karakalpak linguistics, and their lexical-semantic structure, is one of the important features that show the richness of the language's vocabulary. Also, the direct connection of phraseology with a number of departments of linguistics, including lexicology, stylistics, semantics, etymology, morphology and grammar will be covered.

JAQSÍLÍQ HÁM JAMANLÍQ KONCEPTLERINIŇ AQ HÁM QARA REŇLERDE BERILIWI

G.M.Bekbosinova – *tanış doktorant*

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti

Tayanch so'zlar: yaxshilik va yomonlik, oq, qora, konnotativ ma'no, ijobiy va salbiy sema.

Ключевые слова: добро и зло, белый, черный, коннотативное значение, положительное и отрицательное значение.

Key words: goodness and evil, white, black, connotative meaning, positive and negative meaning.

Kirisiw. Bizdi qorshap turǵan ortalıq reńlerge bay. Quıyash nurı sebepli dúnyanı reńli kóre alamız. Turmıstaǵı waqıyalardı mine usı reńlerge baylanıstıramız. Bul reńdi bildiretuǵın sózler az muǵdarda ushırasqanı menen tilimizde aktiv qullanılatuǵın leksemalar esaplanadı. Olar sóylewde awıspalı mánide qullanılıp, emocional-ekspressivlik tásirshenlikti asıradı hám insannıń tuyǵı-sezimlerin, psixologiyalıq halatların kórsetip bere aladı. Máselen, jaqsı hám jaman sóziniń mánisin aq hám qara reńleri arqalı kórkemlep jetkeriw tilde ónimli qullanıladı.

Aq hám qara sózleri basqa túrkiy tillerinde de óziniń birinshi tiykarǵı mánisinen bólek, awıspalı mánilerde de keń qullanıladı. Sonlıqtan reńdi bildiretuǵın sózlerdi izertlewshiler aq hám qara sózlerine ayrıqsha toқтаған [7:31]. Rus ilimpazı G.Delgerma aq hám qara reńi haqqında ayta kelip, bul reńlerdi ádep-ikramlılıq túsinikleri menen baylanıstıradı. Mongollar aq reńdi iygilikli isler menen baylanıstırsa, qara reńdi jawızlıq, qarańǵılıq, zulımlıq, baxıtsızlıq reńi sıpatında qaraytuǵınlıǵın, rus tilinde bolsa aq reń páklik, qara reń kúyiw, kómir reńi dep qaraydı [3:17].

Kúndelik turmısımızda ushırawshı hár qıylı nárselerdi hámıyshe eki túrli yaǵnıy bir-birine qarama-qarsı tárepleri arqalı bilemiz. Bular ishinde eń kóp ushıraytuǵın hádiyselerdiń biri jaqsılıq hám jamanlıq túsinikleri esaplanadı. Bul eki túsiniktiń tiyisli semantikalıq qarama-qarsılıǵın tariyxtan bahalaw kordinataları bar bolıp, onıń mazmunlıq shegaraları etnikalıq mádeniy ózgeshelikler hám belgili sociallıq stereotipler menen tártipke salınadı.

Sonı da aytıp ótiw kerek, reńdi bildiriwshı sózler eski túrkiy awızeki hám jazba esteliklerde túrli formalarda ushırap, hár túrli mánide qullanılǵan. Ásirese, aq yáki qara reńdi bildiriwshı sózleri awızeki sóylewde qullanılıp, tek reńdi emes, al bálkim sóylewshiniń belgili bir predmet yáki hádiysege múnásibetin bildiriwde de qullanıladı. “Devanu luǵat at túrk” miynetinde aq reńi aq/ak/ag formasında ushırasadı. Orxon Enisey esteliklerinde aq reńi “aq, boz” formasında qullanılǵan [14:14,15]. Qaraqalpaq tilinde de boz sózi buwrıl, aqshıl tartqan tús, túr mánisin bildiredi [11:156]. Tilshi R.Sankibaeva óz miynetinde aq hám qara reńleri haqqında bılay deydi: “Awıspalı mánide qullanılǵan aq hám qara kelbetlikleriniń semaları tildiń táriyxıy rawajlanıwı dawamında qalıplesip, pikirdi jáne de tásirli hám obrazlı etip beredi. Qaraqalpaq xalqınıń bay awızeki

dóretpelerinde, klassik shayırlar shıǵarmalarında, jazıwshı hám shayırlar shıǵarmalarında aq sózi bir neshshe mánide qullanılǵan. Olardıń kóbisi unamlı mánilerdi ańlatadı” [6:12]. Haqıyqatında da aq reńi tilde unamlı, jaqsı mánilerdi beriwde qullanıladı. Olar tómendegiler:

1. Aq nominaciyalıq mániden basqa tazalıqtıń, hadallıqtıń, pákliktiń h.t.b jaqsı qásiyetlerge iye bolǵan sózlerdiń mánilerin ańlatıwda úlken áhmiyetke iye [13:125]. Máselen, solardıń biri peyli keń, ashıq, jamanlıǵı joq mánilerin bildirip, tilde tómendegishe qullanıladı. *Qalpaǵım qaradur, kewilim aqdur, júregimiz jaqın ara uzaqdur* [2:67]. Tilde aq kewil yáki aq kókirek sózleri almasıp qullanıladı. *Aytımbet ǵarrınıń aq kókiregine bola ayılǵan jerden adam kelmey qaladı. Baqsı aytırılıp, jigirma úyge qonaq berildi* [5:364]. Xalıq arasında hádden zıyat aq kókireklik te payda bermesligi, bazıda pánt jew halatları bolıwın naqıllarda ushıratıw múmkin. Mısalı: *Aq kókirektiń atı ozbaydı, tonı tozbaydı*. Bazı halatlarda “aq” lekseması “haq” lekseması menen de almasıp qullanıladı. Bunday jaǵdayda ádillik, haqıyqatlıq mánileri basımıraq boladı. Máselen: *Men bir nerse sorayın, haq kewlińiz benen juwap beresiz be?* [5:380].

2. Dástanlar tilinde tilek mánilerin, algıs mánilerin ańlatatuǵın aq pátiya sóz dizbegi qullanıladı. Máselen; Xalqımız arasında uzaq jolǵa, saparǵa shıǵarda jası úlkenler aq pátiya beredi. Bunda “aq” lekseması pátiya sózi menen dizbeklesip jaqsı tileklerdi bildiriwde simvolliq mánide qullanılǵan. *Aq pátiyań ber de meni goya ber, Men jalǵızdı ata, jawdan ayama* [10:168]. Sonday-aq, tilek tilewde aq niyet, aq tilek sóz dizbekleri de ónimli qullanıladı. *Aq, aq, aqtan bolsın, Aq tilegim haqtan bolsın* [9:542]. *Niyetińiz aq bolǵay, basıńızǵa baq qonǵay* [9:531]. Bul tilek, pátiyalardıń bárinde de insannıń ómiri jaqsılıqlarǵa, baxıt hám baylıqqa tolı bolıwı niyet etip tilenedi.

3. Sonıń menen birge dástanlar tilinde “ashılǵan güller solmaydı” dep adamǵa *aq jol/haq jol* tilenedi. Aq/haq sózi jolǵa epitetsıpatında berilip, jolı biyqater bolıwı ushın ashıq, taza mánisinen kelip shıǵıp, ózara baylanısıp keliwi menen kórinedi.

4. Tilde tazalanıw, gúnadan pák bolıw, ayıbı joǵın dálillew, haq, hadal bolıw mánisinde *aqlanıw* lekseması qullanıladı. Máselen: *Sonlıqtan olardı tolıq biykarlaw májilis basqarıwshılarına qıyınǵa tústi. Ótemuratqa bolsa aqlanıw ushın sóz de jetispedi* [5:126].